

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ АЛІМЕНТІВ В УКРАЇНІ

FEATURES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR NON-PAYMENT OF ALIMONY IN UKRAINE

Ярошенко А.С.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри загальноправових дисциплін та адміністрування
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Костенко О.М.,

*адвокат,
викладач кафедри загальноправових дисциплін та адміністрування
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Гасанов Е.Д.,

*студент юридичного факультету
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Калашнік Р.В.,

*студент юридичного факультету
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Метою статті є проведення аналізу юридичної техніки закону, яким уведено адміністративну відповідальність за несплату аліментів. У статті проведено дослідження питання впливу нововведеної норми на правовідносини, які виникли до набрання законом чинності, досліджується порядок оплати суспільно корисних робіт, зокрема можливість справляння податків із цих доходів.

Авторами проведено порівняльно-правовий аналіз норм, які передбачають адміністративну та кримінальну відповідальність за несплату аліментних платежів. Також здійснено розмежування підстав для притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності, в результаті чого автори доходять висновку, що необхідно внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення й Кримінального кодексу України щодо питання відповідальності за несплату аліментів.

Ключові слова: аліменти, адміністративна відповідальність, зміни Кодексу України про адміністративні правопорушення, суспільно корисні роботи.

Целью статьи является проведение анализа юридической техники закона, которым введена административная ответственность за неуплату алиментов. В статье проведено исследование вопроса распространения действия нововведенной нормы на правоотношения, возникшие до вступления закона в силу, исследуется порядок оплаты общественно полезных работ, возможность взимания налогов с таких доходов.

Авторами проведен сравнительно-правовой анализ норм, предусматривающих административную и уголовную ответственность за неуплату алиментных платежей. Также авторами осуществлено разграничение оснований для привлечения к административной и уголовной ответственности, в результате чего авторы приходят к выводу о несоблюдении принципов построения правовой системы, а именно распространение действия норм, предусматривающих административную ответственность на правонарушения, которые имеют более тяжелые последствия, по сравнению с преступлениями.

Ключевые слова: алименты, административная ответственность, изменения Кодекса Украины об административных правонарушениях, общественно полезные работы.

The purpose of the article is to conduct an analysis of the legal technique of the law, which introduced an administrative responsibility for non-payment of alimony. The article deals with the issue of extending the effect of the newly introduced law on legal relations that arose prior to the entry law into the force; the procedure for paying socially useful works, in particular, the possibility of collecting taxes from these revenues is investigated.

The authors carried out a comparative legal analysis of the norms that provide for administrative and criminal liability for non-payment of alimony payments. Also, the authors made a distinction between grounds for administrative and criminal liability, as a result of which the author concludes that the principles of the construction of the legal system have not been respected, namely the extension of the norms providing for administrative liability for offenses, which have more severe consequences in comparison with crimes.

Key words: alimony, administrative responsibility, changes of the Code of Ukraine on administrative violations, socially useful works.

Постановка проблеми. На жаль, в Україні склалась незадовільна ситуація щодо сплати аліментних платежів. Статистичні дані щодо виконання судових рішень про стягнення аліментів свідчать про те, що станом на 1 вересня 2017 року на виконанні в органах Державної виконавчої служби перебуває 539 тисяч виконавчих документів про стягнення аліментів. При цьому кількість виконавчих проваджень, за якими сума заборгованості сукупно перевищує суму платежів за 3 місяці, налічує 91,8 тис. (17%). Отже, виникає необхідність у пошуку нових засобів підвищення ефективності виконання рішень про сплату аліментів, у тому числі й шляхом запровадження адміністративної відповідальності [1].

Стан дослідження. Загальні підходи до вивчення зазначеного питання сплати аліментних зобов'язань розгля-

далися, зокрема, в працях Л.В. Афанасьєвої, Л.В. Сапейко, С.А. Петреченко, Є.М. Ворожейкіна, О.Й. Пергамент, О.Ф. Лапчевської. Серед учених, які здійснювали дослідження безпосередньо відповідальності за невиконання аліментних зобов'язань, можна зазначити Н.М. Гресь, Л.В. Красицьку, І.В. Семиногова, М.І. Мельник, Є. Ханович. Проте, з огляду на зміни в чинному законодавстві та проблеми у правозастосовній практиці, це питання є актуальним і таким, що потребує подальшого дослідження.

Метою статті є вивчення ефективності запровадження адміністративної відповідальності за несплату аліментів.

Наукова новизна дослідження полягає в пропозиції авторів щодо вдосконалення законодавства України, а саме адміністративної відповідальності за несплату аліментних платежів.

Виклад основного матеріалу. 6 лютого 2018 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII (далі – Закон) [2].

Закон спрямований на забезпечення належного виконання рішень щодо стягнення аліментів, на зменшення заборгованості зі сплати аліментів, а також забезпечення належного утримання осіб, які отримують аліменти, і передбачає нові засоби примусового виконання рішень до боржника, який не сплачує аліменти.

Варто відзначити, що ставиться питання щодо посилення відповідальності не лише за несплату аліментів на дітей, а й на утримання одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї [3, с. 20].

Прийняття закону призвело до започаткування адміністративної відповідальності за несплату аліментів, а також доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) новим видом адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи (стаття 31-1 КУпАП), які, на відміну від громадських робіт, є платними та дають змогу боржникові шляхом їх виконання поступово погашати наявну заборгованість [4].

Якщо ж боржник буде ухилятися від суспільно корисних робіт, то до нього може бути застосований арешт строком до 15 діб.

Згідно зі статтею 183-1 КУпАП, несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин [4].

Для повного розуміння проблеми насамперед треба проаналізувати саму норму, визначити суб'єкт, суб'єктивну сторону, об'єкт та об'єктивну сторону.

Суб'єкт у цій статті спеціальний – ті особи, які зобов'язані сплачувати аліменти відповідно до пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа.

Суб'єктивна сторона – умисел, адже особа має чітке уявлення про обов'язок сплати аліментних платежів.

Об'єктом статті є суспільні відносини у сфері громадського порядку та безпеки, а саме суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів неповнолітніх дітей або непрацездатних осіб, які потребують допомоги, а також відносини у сфері правосуддя, оскільки йдеться про невиконання судового рішення, яке набрало законної сили та належним чином звернуто до виконання.

Об'єктивна сторона виражається в протиправній бездіяльності, а саме невиконанні боржником аліментів, тобто невиконанні ним дій, які він зобов'язаний учинити, що призвело до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Варто зазначити, що за своїм характером таке правопорушення є триваючим, і, розпочавшись одного разу з протиправної бездіяльності, воно триває в часі до моменту його припинення. На нашу думку, часом учинення правопорушення потрібно вважати період, який розпочинається з моменту початку виконання об'єктивної сторони, тобто першої несплати, яка входить у період заборгованості, і до погашення (припинення) заборгованості в сумі платежів понад шість місяців. Водночас вважаємо, що було б неправильним пов'язувати час учинення такого правопорушення виключно з настанням і триванням суспільно шкідливих наслідків у вигляді заборгованості, оскільки в

цьому випадку об'єктивна сторона правопорушення розпочинається значно раніше й утворюється тільки у випадку виникнення обумовленої заборгованості.

Уведення цієї норми, безумовно, – правильний крок для подальшого утвердження України як правової держави, але ця норма має певні колізії.

Перша колізія стосується часу введення цієї норми та її співвідношення з Конституцією України.

Відповідно до статті 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх учинення не визнавалися законом як правопорушення [5].

Проаналізувавши судові рішення станом на червень 2018 року, необхідно зазначити, що більшість суддів районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів доходять висновку, що у випадку виникнення заборгованості зі сплати аліментів у період до 6 лютого 2018 року, коли законом не було передбачено адміністративної відповідальності за заборгованість по несплаті аліментів, неможливо встановити ознаки складу зазначеного правопорушення, отже, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 247 КУпАП, провадження в справі підлягає закриттю.

Проте, згідно з іншою позицією, висловленою, зокрема, представником Мін'юсту, якщо на момент набрання чинності Законом в особи наявна заборгованість за несплату аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, то така особа після набрання чинності Законом має вжити необхідні заходи щодо погашення такої заборгованості. У разі невиконання цих заходів така особа має нести адміністративну відповідальність відповідно до статті 183-1 КУпАП [6].

Ще одним актуальним питанням є процедура оплати виконаних суспільно корисних робіт. Відповідно до Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 19 березня 2013 року № 474/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 березня 2013 року за № 457/22989 (далі – Порядок), на власника підприємства за місцем відбування порушником суспільно корисних робіт покладається обов'язок нарахування плати порушнику за виконання суспільно корисних робіт і перерахування її на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби для подальшого погашення заборгованості зі сплати аліментів [7].

Однак Порядком не передбачено, як саме розподіляються кошти у випадку повної сплати аліментів боржником після винесення постанови про притягнення до відповідальності, який статус мають такі кошти, чи повинні з них справлятися податки та чи є вони заробітною платою.

Також залишається відкритим питання співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності за несплату аліментних платежів.

Так, стаття 164 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) передбачає відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їхньому утриманні, а стаття 165 ККУ передбачає відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків. При цьому під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) або на утримання непрацездатних батьків варто розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості зі сплати

таких коштів у розмірі, що сукупно становлять суму виплат за три місяці відповідних платежів [8].

Отже, об'єкт злочинів, передбачених статтями 164, 165 ККУ, є тотожним об'єкту правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП. Однак різниця між цими діями полягає в їх об'єктивній і суб'єктивній сторонах. Як бачимо з примітки до статей 164 та 165 ККУ, для об'єктивної сторони вищевказаних злочинів характерні декілька ознак, а саме: по-перше, об'єктивна сторона виражається в діянні, а саме дії або бездіяльності, при цьому ККУ не передбачає будь-якого обмеження щодо характеру дії чи бездіяльності, як не передбачає такого обмеження й правопорушення, передбачене статтею 183-1 КУпАП. Проте, як зазначає Д.П. Євтуєва, цією приміткою не до кінця вирішені проблеми, пов'язані з тлумаченням оціночного поняття, адже в ній ідеться лише про ухилення від сплати аліментів. Сьогодні злісність як ознака ухилення батьків від утримання дітей так і залишилася оціночним поняттям [9, с. 120].

Умовами притягнення до кримінальної відповідальності за несплату аліментних платежів за статтями 164, 165 ККУ є наявність рішення суду, яким встановлено обов'язок сплати аліментів, і настання негативних наслідків у вигляді заборгованості зі сплати таких коштів у розмірі, що становлять суму витрат за три місяці відповідних платежів. У свою чергу, до умов притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 183-1 КУпАП належить така заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа (в тому числі й виконавчого напису нотаріуса). Очевидно, наслідки правопорушення, передбаченого статтею 183-1 КУпАП, є більш тяжкими, ніж наслідки кримінально карних діянь. Отже, порушуються основи систем кримінального та адміністративного права, так як поняття суспільної небезпечності й суспільної шкідливості в цьому випадку деформовані, оскільки суспільно шкідливим визнається діяння, яке призвело до настання більш тяжких негативних наслідків порівняно з суспільно небезпечними діями, які передбачені статтями 164 та 165 ККУ.

Різним у вищеописаних діянь є й суб'єктний склад. Статті 164 та 165 ККУ передбачають відповідальність дітей або батьків, які зобов'язані сплачувати аліменти чи утримувати інших осіб, тоді як стаття 183-1 КУпАП передбачає відповідальність одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї. Як бачимо, суб'єктний склад адміністративного правопорушення є більш широким, а виключення із суб'єктного складу кримінально карних діянь одного з подружжя або інших членів сім'ї є недоліком законодавчої техніки, оскільки несплата аліментів такими особами має ту саму природу й такі самі негативні наслідки, як і несплата аліментів батьками або дітьми.

Для детального аналізу адміністративної та кримінальної відповідальності за несплату аліментних платежів пропонуємо розглянути таблицю.

Отже, на нашу думку, для подолання проблем, викликаних запровадженням нової норми, варто як запровадити нові заходи впливу на боржників, так і вирішити старі проблеми, які залишилися невіршеними навіть із запровадженням нових правових норм.

Комплекс заходів, які пропонуються до виконання:

1. Унести зміни до статті 183-1 КУпАП і викласти її в такій редакції:

– несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, – тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот со- рока годин.

2. Унести зміни до статей 164 та 165 ККУ й примітки до цих статей, виклавши їх у таких редакціях:

– частина 1 статті 164 ККУ – злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дитини, а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їхньому утриманні,
– стаття 165 ККУ – злісне ухилення від сплати аліментів на утримання одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї.

Примітка. У статтях 164 і 165 ККУ під злісним ухиленням від сплати аліментів потрібно розуміти будь-які ді- яння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду або виконавчого напису нотаріуса (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлен- ня державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості зі сплати та- ких коштів у розмірі, що сукупно становлять суму виплат за шість місяців відповідних платежів.

3. Доповнити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення забор- гованості зі сплати аліментів» від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII перехідним положенням, згідно з яким, якщо на момент набрання чинності Законом в особи наявна заборгованість за несплату аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, то така особа після набрання чинності Законом має вжити необхідні заходи щодо по- гашення такої заборгованості. Якщо сукупний борг осо- би не зменшився з моменту набрання чинності Законом, така особа має нести адміністративну відповідальність відповідно до статті 183-1 КУпАП.

4. Винести на обговорення й урегулювати питання оподаткування оплати за виконання суспільно корисних робіт, відповідно до Порядку виконання адміністратив- них стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт, затвердженого Наказом Міністерства юстиції Укра- їни від 19 березня 2013 року № 474/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 березня 2013 року за № 457/22989, або ж покласти на власника підприємства за місцем відбування порушником суспільно корисних робіт обов'язку справляти відповідні податки або ж звільнити ці кошти від оподаткування.

5. Передбачити процедуру повернення коштів борж- нику у випадку його повного погашення боргу з алімент- них платежів.

Умови	Відсутність належним чином звернутого до виконання документа про сплату аліментів	Розмір заборгованості перевищує суму виплат за три місяці відповідних платежів	Розмір заборгованості перевищує суму виплат за шість місяців відповідних платежів	Боржниками є особи, які не є батьками чи дітьми відносно стягувачів	Відсутність судового рішення про сплату аліментів у разі наявності виконавчого напису нотаріуса
Ст. 183-1 КУпАП	Неможливо	Неможливо	Можливо	Можливо	Можливо
Ст. ст. 164, 165 ККУ	Можливо	Можливо	Можливо	Неможливо	Неможливо

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що запровадження адміністративної відповідальності до неплатників аліментів доцільно визнати позитивним, оскільки це сприятиме вдосконаленню механізму примусового виконання судових рішень і посилить захист

прав осіб, у т. ч. й дітей, на користь яких стягнуто аліменти. Запровадження вищевказаних заходів призведе до систематизації правових норм, запобігання колізіям між адміністративним і кримінальним правом і вдосконалення чинних правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 07.12.2017 від 2234-VII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62857 (дата звернення: 17.06.2018).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.12.2017 № 2234-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 6–7. С. 40.
3. Ханович Є. Порядок стягнення аліментів на дитину за чинним законодавством. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 10. С. 20–25.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. 1984. № 51. С. 1152.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.06.2018).
6. В Мін'юсті обговорили практику застосування законодавства у сфері аліментів. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/v-minyusti-obgovorili-praktiku-zastosuvannya-zakonodavstva-u-sferi-styagnennya-alimentiv>.
7. Порядок виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт: Наказ Міністерства юстиції України від 19.03.2013 № 474/5. Дата оновлення: 12.03.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13> (дата звернення: 17.06.2018).
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 14.06.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para1091#n1091> (дата звернення: 17.06.2018).
9. Євтеєва Д. Про деякі питання застосування норми щодо ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 1. С. 117–127.